

ئەحمەد قادر عەلى (سىروانى)
مامووستای لە بەشى راگەیاندن / زانکۆی هەلەبجە

تاوانی کیمیابارانى هەلەبجە لە ئەرشیفی رۆژنامه گەری تورکیادا

بەراپى:

کیمیابارانى هەلەبجە لە ١٦ ی ئازارى ١٩٨٨ یەکێکە لە تاوانە گەورە و کەم وێنەکانى میژووی مەوقایەتی، بەجۆریک زۆربەى میدیا و بەتایبەت پۆژنامە جیهانییەکان هەوال و بابەتیان دەربارەى بلاوکردەوه. گەورەیی کارەساتەکە لە ئاستیکدا بوو بەشێک لە دەزگا راگەیانندنەکان نێردراوی تایبەتیان ناردوووە بۆ ڕووماڵکردنى ڕووداوى بەرهەکانى جەنگ و نیشاندانى قوربانیانى جەنگى هەشت ساڵەى ئێران عێراق لە هەلەبجە و دەورووبەرى.

به‌گویره‌ی نزیک‌ی جوگرافی، ئایینی و نه‌ته‌وه‌یه‌وه که له گرنگترین به‌هاکانی گواستنه‌وه‌ی هه‌وال و بابته‌ی پوژنامه‌وانییه‌کان، پیویست بووه پوژنامه‌گه‌ری تورکیا وهک دراوسییه‌کی ئیران و عیراق و کوردستان بایه‌خیکی تایبته به کاره‌ساته‌که بدات و پرومالی تایبته‌ی کیمیا‌بارانی هه‌له‌بجه‌ی کردیته. له‌م پوانگه‌یه‌وه کۆکردنه‌وه‌ی هه‌موو ئه‌و هه‌وال و بابته‌تانه‌ی له ده‌زگا پوژنامه‌وانییه‌کانی تورکیادا له ماوه‌ی ۱۸ ی ئازار - ۵ ی نیسانی ۱۹۸۸ ب‌لاوکراونه‌ته‌وه بابته‌ی سه‌ره‌کی توژیینه‌وه‌یه‌کی زانستی ده‌بن.

جیگای خۆیه‌تی ئاماژه به‌وه بده‌ین دوا‌ی پرسیار و گه‌رانیکی زۆر به کتیب‌خانه‌ی کوردیدا جگه له کتیب‌کی به‌ریز د.کارزان محهمه‌د به‌ناونیشانی (جینۆسایدی هه‌له‌بجه له میدیا نیوده‌وله‌تییه‌کاندا) هیچ بابته و توژیینه‌وه‌یه‌کی زانستی له‌وباره‌یه‌وه به زمانی کوردی بوونی نییه. له کتیب‌که‌ی د.کارزانی‌شدا هه‌رچه‌نده ئاماژه به ۳ پوژنامه و گوڤاری تورکیا کراوه که هه‌والیان ده‌رباره‌ی تاوانی هه‌له‌بجه ب‌لاوکردووه‌ته‌وه، [۱] به‌لام له گواستنه‌وه و وه‌رگیژانی بابته‌کاندا هه‌له و که‌موکۆرتی زۆر هه‌یه. بۆیه به داوا‌ی لی‌بووردنه‌وه له به‌ریز د.کارزان محهمه‌د که هه‌ولیکی بیۆینه و ناوازه‌ی داوه، به‌لام له وه‌رگیژان و گواستنه‌وه‌ی بابته‌ی پوژانه و گوڤاره‌کانی تورکیادا پیویست به راستکردنه‌وه‌یه‌کی ورد و بنه‌په‌تی هه‌یه. (۱)

به‌گشتی پوژنامه‌گه‌ری تورکیا له ئاستی پیویستدا بایه‌خی به تاوانی کیمیا‌بارانی هه‌له‌بجه نه‌داوه. سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ی ۳ ده‌زگای پوژنامه‌وانی تورکیا په‌یامنی‌ری تایبته‌یان ناردووه‌ته هه‌له‌بجه بۆ پرومالی پووداوه‌که و ته‌نانه‌ت وینه‌یه‌کی عومه‌ری خاوه‌ر و مندا‌له‌که‌ی له‌لایه‌ن پوژنامه‌وانیکی (کوردی) هاو‌لاتی تورکیا که

۱ د.کارزان محهمه‌د له لایه‌په‌رکانی ۴۵، ۷۱، ۵۵، ۳۶، ۴۶، ۶۷، ۷۷ و ۳۶۱ ئاماژه‌ی به بابته‌ی پوژنامه‌کانی سه‌باح isetezaG habaS و گیونه‌ش isetezaG şen□G و کوردستان پریس natsidruK isetezaG sserP و گوڤاری تیمپ isigred opmeT کردووه که هه‌والیان ده‌رباره‌ی تاوانی هه‌له‌بجه ب‌لاوکردووه‌ته‌وه. به‌لام له هه‌واله‌که‌ی پوژنامه‌ی کوردستان پریس-دا باسی کیشه‌ی نیوان ئه‌رمینیا و ئازهریاجان کراوه و دوور و نزیک په‌یوه‌ندی به هه‌له‌بجه نییه. هه‌وره‌ها بابته‌یکی پوژنامه‌ی گیونه‌ش به‌ناوی پوژنامه‌ی سه‌باح له کتیب‌که‌دا دانروه. ئه‌مه جگه‌له‌وه‌ی دکتۆر کارزان له کتیب‌که‌یدا سه‌ره‌رای ب‌لاوکردنه‌وه‌ی گفتووگۆی پوژنامه‌وانی له‌گه‌ل دوو وینه‌گری ئیرانی ده‌رباره‌ی تاوانی هه‌له‌بجه، به‌لام هیچ چاوپیکه‌ونیکی له‌گه‌ل په‌مه‌زان ئۆزتورک نه‌کردووه، که به وینه‌گری عومه‌ری خاوه‌ر و مندا‌له‌که‌ی ده‌ناسریت!

په يامنيږي پوژنامه ي (سەباح Sabah Gazetesi) بووه چركيټراوه و له لايه ن زوړيک له پوژنامه و گوډاره جيهانيه کاني ئه و سەردمه وه بلاوکراوه ته وه و دواچار وهک سيمبولي هه له بجه ناسراوه. هه روه ها به ږيوه به ري نوسينگه ي ئاژانسي ئه نادول Anadolu Ajansı يش له تاران له گه ل چهند پوژنامه وانيکي ئيراني تاوه کو ناوچه کاني پوژمه لات کوردستان و شاري سنه هاتووه، به لام نه هاتووه ته ناو شاري هه له بجه و پووداوه کاني کاره ساته که ي له ده زگا پوژنامه وانيه کاني ئيرانه وه وەرگرتووه و گواستوو يه تييه وه بو ناوه ندي ئاژانسه که ي له ئه نقه ره، ئه مه له کاتيکدا ئاژانسي ئه نادول ئاژانسيکي فهرمي حکومه تي تورکيا يه و له ئاستي نيوده وه له تيډا پوومالي پووداوه کاني جيهان ده کات. له بهرئوه به راورد به گه وره يي پووداوه که و ژماره ي ده زگا پوژنامه وانيه کاني تورکيا له و سەردمه دا بايه خيکي ئه وتو به کاره ساته که نه دراوه، ته نانه ت له هه نديک ده زگاي پوژنامه وانيډا هه ولي به لاږيدابردن ياخود په وايه تيدان به کيميا بارانکردني هه له بجه له لايه ن پږيمي عيراقه وه دراوه.

بايه خي ئه م ليکولينه وه يه له وه دايه، جگه له وه ي ده بيته سەرچاوه يه کي گرنگي کتييخانه ي کوردي به گشتي و هه له بجه به تاييه تي، له هه مانکاتدا سەرچاوه يه کي گرنگ ده بيت بو ئه و ده زگا و ناوه ندانه ي ليکولينه وه له تاواني کيميا باراني هه له بجه ده که ن. له مانه ش گرنگتر ږاقيه کي زانستتي و بيلايه نانه بو هه لويستتي پوژنامه گه ري تورکيا و ته نانه ت حکومه تي ئه و ولاته بو ږاده ي بايه خدان به تاواني هه له بجه و ليږه شه وه پوونکردنه وه ي هه لويستتيان به رامبه ر پووداوه که به تاييه تي و کيشه ي کورد له باشووري کوردستاندا به گشتي ده خاته پوو.

تاواني کيميايي باراني هه له بجه له ئه رشيفي پوژنامه گه ري تورکيادا

له م بابته دا به سودوهرگرتن له ئه رشيفي پوژنامه واني تورکيا هه ولدراوه سەرجه م ئه و هه وال و بابته پوژنامه وانييانه ي دهرباره ي تاواني کيميا باراني هه له بجه له پوژنامه و گوډاره کاني تورکيادا بلاوکراونه ته وه بخرينه پوو و شيکاري بو ناوه پوکي گرنگترين هه وال و بابته کان بکريټ.

به مه به ستي ده ستخستني ئه رشيفي پوژنامه واني تورکيا له و ماوه يه ي هه وال و بابته ي پوژنامه واني دهرباره ي تاواني هه له بجه تيډا بلاوکراوه ته وه سەرداني ۷

ناوهندی ئەرشیفی و کتیبخانه له تورکیا کراوه، به لام تهنهها له ناوهندهکانی (کتیبخانهی نیشتمانی Milli Kütüphane، بهشی ئەرشیفی کومهلهی رۆژنامهوانانی تورکیا Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Arşiv Bölümü، کتیبخانهی ئهتاتورک له سهروکیهتی شارهوانی ئیستهنبول İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı و کتیبخانهی دهولهتی بایهزید Beyazıt Devlet Kütüphanesi) ئه و بابتهانهی پهیوهست به تاوانی کیمیابارانیهلهبجه له رۆژنامه و گوڤارهکاندا دهستکهوتوو. ئه مه جگهلهوهی له ریگهی چاوپیکهوتنیکی تایبته له گهل په یامنیتری رۆژنامهی سهباح Sabah Gazetesi که خاوهنی وینهی عومهری خاوه و مندالهکهیتهی له ئیستهنبول هندیک سهراوه و بهلگهی پهیوهست به پرومالی تاوانی تاوانی هلهبجهی له رۆژنامهگهری تورکیادا به دهستهاتوو و لیهدا خراوته پروو.

بهکوی گشتی دهزگا رۆژنامهوانیهکانی تورکیا له **٣٩ ژماره دا ههوال و بابتهیان دهربارهی تاوانی** **کیمیابارانیهلهبجه بلاوکردوووتهوه.**

دوای لیوردبوونهوه و دلنیا بوونهوه له راست و دروستی ژمارهی رۆژنامه و گوڤار و بهلگه نامهکان، سهرحه م ئه و زانیارییهانی له و رۆژنامه و گوڤاراندا پهیوهست به پرومالی تاوانی کیمیابارانیهلهبجه له رۆژنامهگهری تورکیادا به دهستههینرابوون له چوارچیوهی چه ند خستهیه دا خراونه ته پروو.

پیویسته ئه وهشمان له یاد نه چیت جگه له رۆژنامه و گوڤارهکانی تورکیا ئازانسی ئه نادول Anadolu Ajansı که ئازانسی فه رمی هه وال و زانیاری دهوله تی تورکیایه بهرپرسی نوسینگهی تارانیه ئازانسه که ته حسین ئاکتی Tahsin Aktı له گهل ٤ رۆژنامهوانی ئیرانی ناردوووته ئه و ناوچانهی له لایه ن ئیرانه وه دهستی

به سه ردا گیراوه و کیمیا بارانکراون و نه خوشخانه ی کاتی تیدا دروستکراوه. به لام وهک پوژنامه ی گیونهش له ژماره ۳۷۰۲ ی پوژی ۲۰ ی ئازاری ۱۹۸۸ له لاپه ره (۶) دا ئاشکرای کردووه، په یامنی ره که تاوه کو شاری سنه له پوژه لاتی کوردستان پوشتوو و چاوی به برینداران که وتوو». [۲] نهک پوشتیته ناو هه له بجه وه، دوا ی گه پان و لیکۆلینه وه ی ورد له لایه ن توێژهره وه، دهرکه وتوو هه ی هه ی وینه یه کی هه له بجه یاخود بریندارانی هه ره که به ناوی ته حسین ئاکتی بوونی نییه.

به لام ته له فزیۆنی فهرمی تورکیا Türkiye Radyo ve Televizyonu (TRT) تیمیکی ۳ که سی له په یامنی و کامیرامان و یاریده دریکی ناردوو ته ناو شاری هه له بجه و به گوته ی په مه زان ئۆزتورک پوومالی کاره ساته که یان کردوو. به لام دوا ی هه ولکی زور ئازانسی ئه نادۆل و ته له فزیۆنی TRT ئاماده نه بوون هه ی زانیارییه که دهرباره ی ئهرشیفی پوومالی تاوانی هه له بجه له لایه ن ده زگا کانیانه وه بده ن پیمان، به لکو داوایان کردوو له ریگه ی ده زگایه کی فهرمی حکومه تی عیراق یاخود ههریمی کوردستان داوا ی ئهرشیفی هه له بجه یان لی بکریت.

بلاوکردنه وه ی بابه ت دهرباره ی تاوانی کیمیا بارانی هه له بجه له ده زگا پوژنامه وانیه کانی تورکیادا

به گشتی پوژنامه کانی تورکیا له دوا ی ۱۹۸۸/۳/۲۰ هه والی په یوه ست به تاوانی کیمیا بارانی هه له بجه یان بلاوکردوو ته وه، له کۆی نزیکه ی ۱۰۰ پوژنامه و گوڤار که له و سه رده مه دا دهرچوون ته نها ۱۵ دانه یان بابه تی په یوه ست به کاره ساته که یان بلاوکردوو ته وه که بریتین له پوژنامه کانی (Sabah, Anadolu, Bulvar, Cumhuriyet, Günaydin, Son Saat, Ortadoğu, Son Havadis, Meydan/Ulus, Güneş, Tercüman, Hürriyet, Türkiye, Zaman) و گوڤاری (Tempo).

پوژنامه ی گیونهش که پوژنامه یه کی پوژانه بووه، له رۆژی ۱۹۸۸/۳/۱۸ وهک یه که مه ده زگای پوژنامه وانی تورکیا هه والی تاوانی کیمیا بارانی هه له بجه ی بلاوکردوو ته وه. ئه مهش خۆی له خۆیدا به ده سه ته یانی ده سه ته ی شخه ری پوژنامه وانیه که پوژنامه ی گیونهش توانیویه تی دوو پوژ دوا ی کاره ساته که هه واله که بگوازیته وه، هه له به ت پوژنامه که به پشتبه ستن به ده زگا پوژنامه وانیه ئیرانی و جیهانییه کان هه واله که ی بلاوکردوو ته وه، له گه ل ئه وه شدا پوژی

۱۹۸۸/۳/۱۷ كاتىك ھەوالەكە بە بەرپىرسانى رۇژنامەكە دەگات، پەيامنىرىكىان بەناوى فاروق كىچى Faruk Kılıç لەگەل تىمىكى رۇژنامەوانى توركىادا دەنیرنە ھەلەبجە. رۇژنامەى مەيدان/ ئولوس Meydan/ Ulus Gazetesi لە درەنگترىن كاتدا كە ۱۹۸۸/۴/۵ ھەوالى دەربارەى تاوانى كىمىابارانى ھەلەبجە بلاوكردووتەو. ھەلەبەت ئەو ھەوالەش لە پەراوئىزى ژمارەيك ھەوالى پىكەوئەبەستراو بە دواين پەرەسەندەكانى جەنگى ۸ سالەى نيوان عىراق ئىران بوو. بەكوى گشتى دەزگا رۇژنامەوانىيەكانى توركىا لە ۲۹ ژمارەدا ھەوال و بابەتيان دەربارەى تاوانى كىمىابارانى ھەلەبجە بلاوكردووتەو.

ژمارەى بابەتە بلاوكرادەكان

دەزگا رۇژنامەوانىيەكانى توركىا ۴۲ بابەتى رۇژنامەوانىيان دەربارەى تاوانى كىمىابارانى ھەلەبجە بلاوكردووتەو. لەم ژمارەيش ۳۵ ھەوال لەگەل ۲ راپورت و ۱ چىرۆكى وىنەى (ستورى) رۇژنامەى سەباح، ۲ راپورت و ۱ چىرۆكى وىنەى رۇژنامەى گىونەش، راپورتىكى رۇژنامەى جومھورىيەت بوو. جىگاي ئاماژەپىدانە راپورت و چىرۆكە وىنەىيەكانى رۇژنامەى سەباح و گىونەش تايبەت بوو بە خودى تاوانى كىمىابارانى ھەلەبجە، كە لەلايەن پەيامنىرى ھەردوو رۇژنامەكە لە كۆلانەكانى ھەلەبجەو ئامادەكران.

سەرچاوى ھەوالى دەزگا رۇژنامەوانىيەكانى توركىا لە پومالى تاوانى كىمىابارانى ھەلەبجەدا

لە كوى ئەو ۴۲ بابەتەى لە رۇژنامەگەرى توركىادا دەربارەى تاوانى كىمىابارانى ھەلەبجە بلاوكرادەتەو، ۷ بابەت لەلايەن پەيامنىرى دەزگا رۇژنامەوانىيەكان خويانەو ئامادەكران، بۆ ۳۲ بابەت ئەو دەزگا رۇژنامەوانىيەكانى توركىا پىشتيان بە ئازانس و دەزگا رۇژنامەوانىيە جىھانى و ھەرىمىيەكان لەگەل ئازانس و دەزگا رۇژنامەوانىيەكانى ئىران بەتايبەتى رادىوى ئىران بەستوو. ئەمە جگە لەودى لە ۳ بابەتى بلاوكرادەدا ئاماژە دراو بە دەزگا دەولەتییەكان وەك سەرچاوى بنەرەتى ھەوالەكە.

وینەى بلاوكرادەى تايبەت بە تاوانى كىمىابارانى ھەلەبجە

بەكوى گشتى ۳۷ وینەى تايبەت بە تاوانى كىمىابارانى ھەلەبجە لەلايەن دەزگا رۇژنامەوانىيەكانى توركىاو بلاوكرادەتەو. رۇژنامەى سەباح ۱۴ وینە، گىونەش ۱۳، توركىە ۲، حورپىيەت ۱، تەرجومان ۱، مەيدان/ئولوس ۱، گىونايدىن

۱ و گۆڧارى تېمپون ۴ وېنەى تايبەت بە تاوانى كېمىابارانكردى ھەلەبجەيان
 بلاوكردوۋەتەۋە، سەرجهىمى وېنە بلاوكراۋەكانى رۇژنامەى سەباح و گېونەش
 لەلايەن پەيامنېرى ئەۋ دوو رۇژنامەىە خۇيانەۋە چركىنراۋن، رۇژنامە و
 گۆڧارەكانى دېكە وېنەكانيان لە ئاژانس و دەزگا رۇژنامەۋانىيە جېھانى و
 ھەرىمىيەكانى ۋەك (İRNA, Reuters, AFP, AP) دەستكەۋتوۋە. ئەۋەى
 جېڭاى سەرنجە لە بەشېك لە ھەۋالەكانى تايبەت بە تاوانى كېمىابارانى ھەلەبجەدا
 ھېچ وېنەيەك بلاۋنەكراۋەتەۋە، ياخود وېنەيەكى پەيۋەست بە جەنگى عىراق
 ئىران بلاوكراۋەتەۋە، ئەمە جگەلەۋەى ھەندېك لە رۇژنامەكان لە چوارچىۋەى
 زنجىرە ھەۋالىكى پەيۋەست بە جەنگى عىراق ئىران ھەۋالىكان دەربارەى
 تاوانى كېمىابارانى ھەلەبجە بلاوكردوۋەتەۋە، لە دۇخىكى لەمجۆرەشدا وېنەى
 تاوانى ھەلەبجەيان بلاۋنەكردوۋەتەۋە.

تاوانى ھەلەبجە ۋەك مانىشېتى سەرەكى رۇژنامەكان

تەنھا رۇژنامەكانى گېونەش و سەباح لە چەند ژمارەيەكدا مانىشېتى سەرەكى
 رۇژنامەكانيان تايبەت كىردوۋە بە تاوانى كېمىابارانى ھەلەبجە. رۇژنامەى سەباح
 لە دوو ژمارەدا مانىشېتى سەرەكى بەمجۆرە داناۋە:

۱. لە جەھەنمەۋە دېمەۋە Cehennemden Geliyorum

۲. كۆلەنە خامۇشەكان پېن لە جەستەى مردوۋ Issız Sokaklar Ceset Dolu
 ھەرۋەھا رۇژنامەى گېونەش لە سى ژمارەى رۇژنامەكەدا مانىشېتى سەرەكى
 بەمجۆرە داناۋە:

۱. جەنگ بەتەۋاۋى لە رادەى خۇى دەرچوۋە Savaş İyice Çığırından Çıktı

۲. ۋەحشىگەرى، گوناھى ئەم مەرۋقانە چىيە؟ İşte Vahşet, Bu İnsanların Suçu Ne

۳. مەرگ بال بادەدات Ölüm Kol Geziyor

دەكرېت ھۆكارى سەرەكى ئەمەش بۇ ئەۋە بگەپېتەۋە كە ھەردوۋ
 رۇژنامەكە پەيامنېرى تايبەتيان ناردوۋەتە ھەلەبجە و ئەۋ دوو كەسە لە
 نزىكەۋە بەچاۋى خۇيان گەۋرەى تاۋانەكەيان بىنيۋە و لە ھەمانكاتدا بە
 كامىراكانيان ساتەكانى دواى تاۋانەكەيان تۆماركردوۋە و تۋانىۋيانە
 كەرەستەى پېۋىستى ئامادەكردى راپۇرت و چىرۋكى وېنەى بەدەست بەيىن
 بۇ بلاوكردنەۋە.

دهسته‌واژه‌ی به‌کاره‌یتراو بۆ ویتاکردنی تاوانه‌که

دهزگا رۆژنامه‌وانییه‌کانی تورکیا هم له‌لایه‌ن خۆیانه‌وه دهسته‌واژه‌ی تایبته به ویتاکردنی تاوانی کیمیابارانی هه‌له‌بجه‌یان به‌ره‌م هیتاوه و بلاویان کردووه‌ته‌وه، هم ئه‌و دهسته‌واژه‌ی له‌لایه‌ن که‌س و لایه‌نه په‌یوه‌ندیداره‌کانی په‌یوه‌ست به تاوانی کیمیابارانی هه‌له‌بجه‌وه به‌کاره‌یتراون بلاوکردووه‌ته‌وه.

گرت‌ترین ئه‌و دهسته‌واژه‌ی که به‌رکاره‌یتراون بریتین له (Soykırım، جینۆساید) قه‌تل‌وعام Katliam، بۆمبارانی کیمیایی Kimyasal Bombardıman، چه‌کی کیمیایی Kimyasal Silah، گازی ژه‌هر‌اوی Zehirli Gaz، بۆمبا کیمیایی‌کان Kimyasal Bombalar، بۆمبی کیمیایی Kimyasal Bomba، شاری خه‌یالی Hayali Şehir و شاری مردووه‌کان Ölü Şehir.

له‌گه‌ل ئه‌مانه‌شدا له پۆژنامه و گوڤاره‌کانی تورکیادا له پوومالی تاوانی کیمیابارانی هه‌له‌بجه‌دا زیاتر دهسته‌واژه‌ی قه‌تل‌وعام (Katliam) به‌کاره‌یتراوه نه‌که دهسته‌واژه‌ی جینۆسایدی (Soykırım, Genocide). دهسته‌واژه‌ی Katliam جیاواز و سوکتره بۆ نیشان‌دانی گه‌وره‌یی کاره‌ساتیک له دهسته‌واژه‌ی Soykırım Genocide. هه‌روه‌ها دهسته‌واژه‌ی Katliam له زمانی ئینگلیزیدا هاوواتای (Genocide) نییه، به‌لکو به‌رامبه‌ر دهسته‌واژه‌ی (Genocide) ی ئینگلیزی چه‌مکه‌کانی (Soykırım, Genosit) به‌کارده‌یت‌یت. [۳]

له چه‌ندین هه‌والدا داواکاری ئێران بۆ ناردنی لیژنه‌یه‌ک له نه‌ته‌وه یه‌ک‌گرتووه‌کانه‌وه بۆ لیکۆلینه‌وه له کیمیابارانی هه‌له‌بجه یاخود باکووری عێراق کراوه به‌هه‌وال. هه‌ندی‌کجار ناوی گونده‌کانی باکوور عێراق Kuzey Irak Köyleri یاخود هه‌ر باکووری عێراق Kuzey Irak له هه‌واله‌کاندا به‌کاره‌یتراوه، هه‌لبه‌ت له‌وکاته‌دا هه‌رچه‌نده کوردستان وه‌ک جه‌مکیک بوونی هه‌بووه و به‌شیک له ده‌زگا پۆژنامه‌وانییه‌کانی تورکیا به‌کاریان هیتاوه، به‌لام هه‌ریمی کوردستان وه‌ک هه‌ریم و وه‌ک چه‌مکیش بوونی نه‌بووه.

ئه‌و ناوچه‌ی هه‌له‌بجه و ده‌وروبه‌ری که له پۆژنامه‌کانی تورکیادا ناویان هاتووه

به‌گشتی هه‌له‌بجه و ناحیه‌کانی ده‌وروبه‌ری له پاگه‌یانده‌کانی تورکیادا وه‌ک ناوچه‌ی هێرش‌بۆکراو به‌چه‌کی کیمیایی ئاماژه‌یان بۆ کراوه. شاری هه‌له‌بجه خۆی به‌ناوه‌کانی (هاله‌پچه Halepçe، هاله‌پچه Halepce، هاله‌پچی Halepçi)

و ناحیهی خورمال به ناوهکانی (هورمال Hurmal، کورمال Kormal، هورمال Hormal، کومال Komal) و ناحیهی سیروان به ناوهکانی (دوجهیره Duceyre، دویهچه Duyeçe، سیرقا Sirva، دوجهیده Duceyde، دوجهیله Duceyle) و گوندی عهنب به ناوی (ئیناب İnab) و بیاره به (بیاره Biyare) و تهویله به (توقهیره Toveyre) هاتوو. ئەمە جگە لەوەی لە ههوالیکی پۆژنامەیی سەباحدا ناوی (جونبەناپ Cunbenap) وەک یه‌کیک لەو ناوچانەی دەورووبەری هه‌له‌بجە کە هی‌رشێ کیمیایی کراوەتە سەر ئاماژەیی بۆ کراوە.

ئەوێ جیگای سەرنجە لە زۆریک لە پۆژنامەکاندا باس لە کیمیابارانکردنی خورمال کراوە، تەنانه‌ت لە یه‌کیک لە پۆژنامەکاندا وێنەی شاریکی کاولبوو دانراوە و لێی نوسراوە ناحیهی خورمال.

هه‌له‌ له گواستنه‌وه‌ی زانیارییه‌کاندا

هه‌ندی‌ک لە ده‌زگا پۆژنامەوانییەکانی تورکیا نه‌یان‌توانیوه‌ زانیاری پاست و دروست دەر‌بارە‌ی تاوانه‌که و ژمارە‌ی قوربانییه‌کان و ناوی شوینە‌کان بخه‌نه‌ پوو. بۆ نموونه‌:

لە هه‌والیکی پۆژنامە‌ی بولقاردا نوسراوە، «٥٠٠ هاولاتی کورد لە هه‌له‌بجە لە باکووری عێراق لە ئەنجامی هی‌رشێ کیمیاییا گیانیان لە‌ده‌ستداوه‌». هه‌رچه‌نده‌ پێده‌چیت هه‌له‌ی تاییکردن بیت، یاخود ئەو سەر‌چاوه‌یه‌ی هه‌واله‌که‌ی لێ وەر‌گیراوه‌ ئەو ئامارە‌ی خستبیتە پوو.

پۆژنامە‌ی ئورتادو‌غو لە هه‌والیکدا لە ژماره‌ ٦٦٢٩ی به‌رواری ٣ی نیسانی ١٩٨٨ لە لاپه‌ره‌ ٦ به‌ پشتبە‌ستن به‌ سەر‌چاوه‌یه‌ک لە وه‌زاره‌تی دەر‌ه‌وه‌ی ئێران ئاماژە‌ی به‌وه‌ داوه‌ «لە ئەنجامی هی‌رشێ کیمیایی پ‌ژیمی سەدام بۆ سەر ناوچه‌ی سلیمانی ٧٥ که‌س گیانیان لە‌ده‌ستداوه‌».[٤]

هه‌روه‌ها پۆژنامە‌ی ئورتادو‌غو لە هه‌والیکدا لە ژماره‌ ٦٦٣٠ی به‌رواری ٤ی نیسانی ١٩٨٨ لە لاپه‌ره‌ ٣ به‌ پشتبە‌ستن به‌ وته‌ی علی ئە‌کبه‌ر ویلایه‌تی وه‌زیری دەر‌ه‌وه‌ی ئێران ئاماژە‌ی به‌وه‌ داوه‌ «لە ئەنجامی هی‌رشێ کیمیایی پ‌ژیمی سەدام بۆ سەر هه‌له‌بجە لە ١٧ی ئازار ٥ هه‌زار که‌س گیانیان لە‌ده‌ستداوه‌ ٢ بۆ ٧ هه‌زاریش بریندار بوون».[٥] له‌کاتی‌کدا هی‌رشه‌که‌ پ‌ژژی ١٦ی ئازار ئە‌نجام‌دراوه‌. پۆژنامە‌ی مه‌یدان-یش هه‌مان هه‌له‌ی پۆژنامە‌ی ئورتادو‌غو-ی ئە‌نجام‌داوه‌

و له هه واليكا له ژماره ۲۲۳۳۹ ی بهرواری ۵۱ نیسانی ۱۹۸۸ له لاپهړه ۷ به پښتېستن به وته ی علی ئەکبر ویلايه تی وهزیری دهره وهی ئیران ئاماژه ی به وه داوه «له ئەنجامی هیڅشی کیمیایی پڅیمی سهدام بۆ سهر هه له بجه له ۱۷ ی ئازار ۵ هه زار کهس گیانیان له ده ستداوه ۲ بۆ ۷ هه زاریش بریندار بوون».[۶]

پوژنامه ی گيونهش له ژماره ۳۷۰۲ ی بهرواری ۲۰ ی ئازاری ۱۹۸۸ له لاپهړه ۱۶ دا دوو وینه ی بلاوکردووه ته وه که گوايه «وینه ی منداڵ و دایک ی بریندار ی هه له بجه یه له یه کیک له نه خوځخانه کانی سلیمانی به دزی به پرپرسیانی نه خوځخانه و هیڅه ئەمنیه کانه وه گیراوه و په وانه ی دهره وه کراوه»، له گه ل وینه یه کی ناحیه ی دوجه یله.[۲] له لایه کی دیکه وه هه مان ئەو وینه یه ی که له لایه ن پوژنامه ی گيونه شه وه وهک ناحیه ی دوجه یله بلاوکردووه ته وه، له لایه ن پوژنامه ی تورکیه له ژماره ۱۲۶۶ ی بهرواری ۲۰ ی ئازاری ۱۹۸۸ له لاپهړه ۵۱ بلاوکردووه ته وه و له سه ری نوسراوه «هۆرمال ئەو شارهی عیراق که له لایه ن ئیرانه وه دهستی به سه رداگیراوه، له ئەنجامی بۆمبارانکردنی فرۆکه جهنگیه کانی عیراقه وه ویران بووه».[۷]

هه روه ها پوژنامه ی تورکیه له ژماره ۱۲۶۸ ی بهرواری ۲۲ ی ئازاری ۱۹۸۸ له لاپهړه ۵۱ به ناو نیشانی هه وال نووسیویه تی «عیراق ۵ هه زار پېشمه رگه ی کوشتووه».[۸] ئەمهش جوړیک له لایه ن داریی و به مه به ست شیواندن تاونه که و هه وال که ی لی ده خوینریت ته وه، به و مه به سته ی کوشتنی پېشمه رگه له به رنه وه ی چه کداره و دژی ده وله ته که ی خوی ده جهنگیت که متر به تاوانی جهنگ هه ژمار ده کریت به راورد به کوشتنی هاوالاتیانی مه ده نی.

پوژنامه ی ته رجومان له ژماره ۹۳۶۹ ی بهرواری ۲۳ ی ئازاری ۱۹۸۸ له لاپهړه ۱۶ دا، له هه واليکا دهر باره ی تاوانی کیمیا بارانی هه له بجه، وینه یه کی عومه ری خاوه ر و کوړ په که ی بلاوکردووه ته وه که له لایه ن چه ند پوژنامه وانیکه وه وینه یان ده گیریت. له هه وال که دا عومه ری خاوه ر وهک ئافره ت دانراوه و ئاماژه به وه دراوه، «وهک له وینه که دا دیاره پوژنامه وانان ده یانه ویت وینه ی دایک بگرن که له کاتیکدا باوه شی کردووه به مندا له کهیدا گیانی دهر چووه».[۹] پوژنامه ی سه باح- یش له یه کیک له چیرۆکه هه وال کهانیدا له ژماره ۱۰۳۷ ی ۱۹۸۸/۳/۲۹ له لاپهړه ۱۱ دا مندا له که ی عومه ری خاوه ری به هزما Hızma ناو بردووه.[۱۰]

پوژنامەى گيونایدن له ژماره ۷۰۳۹ ی ۱۹۸۸/۳/۲۳ له هه‌والێکدا نوسیویه‌تى، «ئێران رایگه‌یاند، فرۆکه جه‌نگییه‌کانی عێراق شاری هه‌له‌بجه که ده‌که‌ویته باکووری ئێران به چه‌کی کیمیایی بۆردومان کردووه». پاش لیکۆلینه‌وه‌ی ورد له ده‌قی هه‌واله‌که، ده‌رکه‌وتوو له‌بری ئه‌وه‌ی بنوسریت که ده‌که‌ویته باکووری عێراقه‌وه، نوسراوه «که ده‌که‌ویته باکووری ئێران‌ه‌وه»، ئه‌مه‌ش به هه‌له‌ی نووسین دانانریت، به‌لکو پێده‌چیت نووسه‌ره‌وه‌ی هه‌واله‌که وایزانیبیت عێراق شاریکی ئێرانی بۆردومان کردووه نه‌ک شاریکی ولاته‌که‌ی خۆی. هه‌ر له هه‌مان هه‌والدا ئاماژه به‌وه دراوه، «له ئه‌نجامی هێرشى کیمیایی بۆ سه‌ر هه‌له‌بجه، دوینی شه‌و ۵ هه‌زار کورد گیانیان له‌ده‌ستداوه». [۱۱] واته هه‌فته‌یه‌ک دواى پووداوه‌که نوسیویه‌تى دوینی شه‌و پووداوه.

له زۆریک له پوژنامه‌کاندا ئاماژه به‌ شارۆچکه‌ی خورمال کراوه، که هێرشى کراوه‌ته سه‌ر، ئه‌مه جگه‌له‌وه‌ی هه‌ریه‌ک له شارۆچکه‌کانی خورمال، دوجه‌یله (سیروان) و عه‌نه‌ب وه‌ک قه‌زا ناویان هاتوو. هه‌روه‌ها ناوی هه‌له‌بجه و شارۆچکه‌کانی ده‌وروبه‌ری به هه‌له‌ نوسراوه.

ناوه‌پۆکی بابته‌کانی په‌یوه‌ست به‌ تاوانی کیمیابارانى هه‌له‌بجه له پوژنامه‌گه‌رى تورکیادا

ناوه‌پۆکی هه‌وال و بابته‌کانی په‌یوه‌ست به‌ تاوانی کیمیابارانى هه‌له‌بجه له پوژنامه و گوڤاره‌کانی تورکیادا به‌گشتى نیشان‌دانی پووداوه‌که‌یه به‌ چه‌ند جوړیک بۆ خوینه‌ر و پای گشتى ئه‌و ولاته، که بریتین له:

۱. خسته‌پرووی کاره‌ساته‌که وه‌ک به‌شییک له هه‌واله‌کانی جه‌نگی نیوان عێراق ئێران.

۲. نیشان‌دانی کاره‌ساته‌که وه‌ک تاوانی جه‌نگ یاخود تاوانی مروڤایه‌تى.

۳. باسکردن له کاره‌ساته‌که وه‌ک پووداوێک که جه‌نگی نیوان دوو ولاتی گه‌یاندووته‌ لوتکه.

۴. ئاماژه‌دان به‌ کاره‌ساته‌که وه‌ک پووداوێک که ده‌کریت کو‌تایی به‌ جه‌نگی ۸ ساله‌ به‌ینیت.

۵. هه‌وله‌کانی ئێران بۆ ئاشکراکردنی کاره‌ساته‌که له کۆمه‌لگه‌ی نیوه‌ده‌وله‌تیدا وه‌ک

- داواکاری ئىران بۇ ناردنى تىمىكى تايىبەت لەلايەن نەتەوہ يەگرتوہکانەوہ بۇ لىكۆلینەوہ لە ئەنجامدانى ھىرشى چەكى كىمىيى لەلايەن پڙىمى سەدامەوہ.
۶. ھەولەكانى بەرپرسانى عىراقى بۇ پاكانە و نكۆلىكردن لە ئەنجامدانى ھىرشى كىمىيى بۇ سەر ھەلەبجە لەلايەن پڙىمى عىراقەوہ، بۇ نموونە لە چەند ھەوالىكا لىدوانى بالىوز و بەرپرسانى عىراقى دەربارەى «پاكانە و حاشاكردن لە بەكارھىنانى چەكى كىمىيى» و ھەروەھا «ئەگەرى بەكارھىنانى چەكى كىمىيى لە دۆخىكا ئىران بە چەكى كىمىيى ھىرش بكا تە سەر عىراق» بىلاوكرادەتەوہ.
۷. بچووكردنەوہى تاوانى كىمىابارانى ھەلەبجە لەلايەن ھەندىك دەزگای پۆژنامەوانىيەوہ، بۇ نموونە لە ھەندىك دەزگای پۆژنامەوانىدا ھىندە بايەخ بە پىشپەوى سوپای ئىران بەرەو كەركوك ياخود بايەخدان بە ھەوالى برىنداربوونى كورپكى ھاشمى رەفسەنجانى سەرۆكى ئەو كاتەى پەرلەمانى ئىران كە وەك سەربازى خۆبەخش لە ئەركدا بوو لە ئەنجامى ھىرشى كىمىيى لە ناوچەى سلیمانى لە زۆرىك لە دەزگا پۆژنامەوانىيەكانى توركىا زياتر لە ھەوالى تاوانى كىمىابارانى ھەلەبجە. ياخود لە ھەندىك پۆژنامەدا ھىرشىكى موشەكى عىراق بۇ تاران كە لە ناوچەيەكى نزيك بالىوزخانەى توركىاي لە تاران داوہ، لە تاوانى ھەلەبجە زياتر بايەخى پىدراوہ. يان ھەندىك لە پۆژنامەكانى توركىا وەك بەشىك لە ھەوالى «داواكارى ئىران بۇ ناردنى وەفدى نەتەوہ يەگرتوہكان بۇ لىكۆلینەوہ لە راست و دروستى بەكارھىنانى چەكى كىمىيى لەلايەن عىراقەوہ» ھەوالى كىمىابارانى ھەلەبجەيان بىلاوكردوہتەوہ.
۸. كاردانەوہى كوردانى ئەوروپا بەرامبەر كارەساتەكە، بۇ نموونە بىلاوكردەوہى ھەوالى خۆپىشاندانى كوردانى لەندەن و پارىس دژى «پىدانى چەكى كىمىيى لەلايەن فەرەنساوہ بە سەدام و بەكارھىنانى دژى كورد» لەلايەن پۆژنامەى بولقار-ەوہ.
۹. نىشاندانى كارەساتەكە وەك ھەر پووداويكى ئاسايى جەنگ ياخود بەلارپىدا بردى، تەنانت ھەولدان بۇ پەوايدان بە ئەنجامدانى ھىرشەكە لەلايەن پڙىمى عىراقەوہ. بۇ نموونە پۆژنامەى زەمان Zaman Gazetesi لە چەند ژمارەيەكا ئامازەى بە دەستبەسەرداگرتنى ھەلەبجە، خورمال، سيروان كردوہ لەلايەن سوپای ئىرانەوہ، تەنانت لە ژمارە ۸۵۰۵ى بەروارەى ۲۰ى ئازارى ۱۹۸۸ لە ھەوالىكى پۆژنامەكەدا لە لاپەرەى ۱۱دا ئامازە بەوہ دراوہ كە «چەند پۆژنامەوانىكى

تورک له لایه ن بهرپرسيکي سهربازي ئيرانه وه بردراونه ته ناوچه که و گه راون». هه لبت ئه و رۆژنامه وانه تورکانه په يامنيړه کاني که نالي ته له فزيوني فهرمي تورکيا TRT و رۆژنامه کاني گيونه ش و سه باح بوون، ئه و رۆژنامه وانا نه يش ئاماژه يان بۆ کيميا بارانکردني هه له بجه کردو وه، به لام رۆژنامه ي زه مان ئه و هه والي بلاونه کردو وه ته وه.

ئه مه جگه له وه ي رۆژنامه ي زه مان له هه واليکيدا له ژماره ٨٥١١ ي بهر واري ٢٧ ي ئازاري ١٩٨٨ له لاپه ره ي ١ و لاپه ره ي ٩ دا ناراسته وخو باسي به کاره يناني چه کي کيميا يي له لايه ن عيراقه وه دژي کورده کان ده کات. هه والي که به جوړيک ده ستيپيده کات که ره وايه تي به سه دام حسين ده دات له به کاره يناني چه کي کيميا ييدا، چونکه هه والي که به ده سته واژه ي «کار دانه وه کان دژي به کاره يناني چه کي کيميا يي له لايه ن رژيمي سه دامه وه به رده وامه که دژي ئه و کور دانه به کاره يه ناوه که له به ره ي باکووري خو ره ه لاتي جه نگه که دا هاوکاري ئيران ده که ن» ده ستيپيده کات. هه رچه نده هه والي کيميا بارانکردني هه له بجه هه فته يه ک زياتر بوو له ميدياي جيهاني و تورکيا شدا بلاو کرابوويه وه، به لام له و هه والي ژماره ٨٥١١ ي رۆژنامه ي زه ماندا له باسي خو پيشان داني کورده کان له پاري س و له نده ن دژي به کاره يناني چه کي کيميا يي له لايه ن سه دامه وه کاره ساته که وه ک ده نگويه ک باس ده کات. وه ک له هه والي که دا ئاماژه ي پي دراوه، «خو پيشان ده ران جاري کي دي که ده نگوي کيميا بارانکردني گه ريلاي گرووپه کوردييه کان يان له لايه ن عيراقه وه دووپا تکرده وه که دژي ئه و ولاته شه ر ده که ن». ئه مه ش به لگه يه کي روونه له سه ر هه ولي به لاپي دا برني تاوانه که و تۆمه تبارکردني کورده کان به هاوکاري ئيران بويه سه دام حسين هير شي کيميا يي کردو وه ته سه ريان.

ده کريت هوکاري کي سه ره کي هه ولدان بۆ گو ي پي نه دان به بلاو کردنه وه ي هه وال و بابته له سه ر تاواني کيميا باراني هه له بجه، يا خود به لاپي دا برن و ره وايه تيدان به هير شه که بۆ ئه وه بگيري نه وه هه له بجه وه ک شاري کي کوردي له کورستاني عيراقدا بووه به قورباني جه نگيک که يه کيک له لايه نه سه ره کييه کاني کورده کاني عيراقن و هه ولي به ده سته يناني ئازادي و مافه کان يان ده دن. بلاو کردنه وه ي هه وال ده رباري تاوانه که ره نگه کاري گه ري له سه ر دۆزي کورده کاني تورکيا هه بو وي ت. ئه مه جگه له وه ي ده زگا رۆژنامه وانييه کاني تورکيا پييان وابووه بلاو کردنه وه ي هه والي تاوانه که به جوړيک له جو ره کان ره وايه تيدانه به دۆزي کورد له عيراق و

كارىگەرى لەسەر كىشەى كورد لە توركيە و ھاندانىان بۆ داواكردنى مافەكانيان بىيت.

ھەرۋەھا سەرھەراي بەخشىنى چەندىن خەلات و پىزلىنان لەلايەن گۇقار و ناۋەندە پۇژنامەوانىيە نىۋەدەولەتى و ھەريىمىيەكانەۋە بە پەمەزان ئۆزتورک لەپاي چىركاندن و بلاۋكردنەۋەى وىنەكەى عومەرى خاۋەر و كۆرپەكەى، كە لە ھەمانكاتدا بوو بە سەرچاۋەيەكى گىرنگى زانىارى بۆ چەندىن دەزگاي پۇژنامەۋانى جىھانى و ھەريىمى، بەلام ھىچ دەزگا و سەندىكايەكى پۇژنامەۋانى توركيە تاكە خەلاتىكيان بە شايسىتە نەزاني بىدەنە پەمەزان ئۆزتورک. ئەم پەخنىيەش نەك لەلايەن پەمەزان ئۆزتورک، بەلكو خاۋەر ئىمتىيازى پۇژنامەى سەباح گەيى لە دەزگا و دامەزراۋە مىدىيىيەكانى توركيە لەسەر ئەو دژايەتییە كىردوۋە. ئەمەشى بە پاشكاۋى لە ژمارەى ۲۵ى كانوۋنى يەكەمى ۱۹۸۸ لە لاپەرە ۱۲ى پۇژنامەى سەباحدا لە گۇشەيەكدا خستوۋەتە پوو. ئەمە جگە لەۋەى خاۋەر ئىمتىيازى پۇژنامەى سەباح-يش لە نووسىنەكەيدا پەمەزان ئۆزتوركى ۋەك «پۇژنامەۋانىكى تورک» لەقەلەمداۋە. لەكاتىكدا پەمەزان ئۆزتورک خەلكى دياربەكرە و پەگ و پەچەلەكى كوردە. تەنانتە ۋەك پەمەزان ئۆزتورک لە چاۋپىكەۋتتىكى پوۋبەپوۋدا لەگەل توۋژەر ئەنجامىداۋە باسى لەۋە كىردوۋە، «لە چەند پىشانگايەكى فۇتۇگرافىدا كە بە چەند وىنەيەكى تاۋانى كىمىابارانى ھەلەبجە بەشدارى كىردوۋە، نەك يەكەم نەبوۋە، بەلكو ھەر لە رىزى فۇتۇگرافەرە سەرکەۋتوۋەكاندا ناۋى نەبوۋە، تەنانتە لە پىشانگايەكى فۇتۇگرافىدا كە لەلايەن سەندىكاي پۇژنامەۋانى توركيەۋە سازكراۋە، ھەر لە قۇناغى ھەلسەنگاندنە وىنەكان پەسەند نەكران».

پەمەزان ئۆزتورک ھۆكارى سەرەكى ئەو دۇخە بۆ كوردبوۋن دەگىرپىتەۋە، ۋەك خۇى لە چاۋپىكەۋتتىكى تايىبەتيدا لەگەل بەندە ئامازەى بەۋە كىردوۋە، «ھەم لەبەرئەۋەى فۇتۇكانى گوزارشتيان لە تاۋانى كىمىابارانكردنى ھەلەبجە ۋەك شارپكى كوردى كىردوۋە، ھەم لەبەرئەۋەى خۇشى كورد بوۋە، بۆيە دەزگا و دامەزراۋە پۇژنامەۋانىيەكانى توركيە ھىچ خەلات و پىزلىنان و سەرکەۋتتىكيان پى پەۋا نەبىنىۋە. [۱۲]

كۆتاي:

- پوژنامەگەرى تورکيا لە کات و دواى تاوانى کيميابارانى ھەلەبجە بەھۆى لاوازی ئامرازەکانى تەکنەلۆژياى پەيوەندى لە دەستراگەيشتن بە پووداوەکانى جيهان نەيتوانيوە لەکاتى خۆيدا و بە ورد و دروستى پوومالى کارەساتەکە بکات. لەگەل ئەوەشدا سياسەتى ميديايى دەزگا پوژنامەوانىيەکان و دۆخى سياسىيى و ھەلويسى گشتى دەولەتى تورکيا و گرووپە نەتەوہەپەرسىيەکانى ئەو ولاتە کاریگەرى ھەبووہ لەسەر رادەى بايەخدان بە پوومالى تاوانى کيميابارانى ھەلەبجە و ھەولدان بۆ پەردەپۆشکردنى پووداوەکە ياخود بەلاپىدابردن و چەواشەکردنى وەرگرى تورکيا.

- بەراورد بە ژمارەى ئەو پوژنامانەى کە لەوکاتەدا دەرچوون، بلاوکردنەوہى تەنھا ٤٢ بابەتى پوژنامەوانى لە ٣٩ ژمارەى ١٥ پوژنامە و گوڤاردا دەربارەى تاوانى کيميابارانى ھەلەبجە ئاماژەى بۆ بايەخپىنەدانى پىتويست بە گەورەيى تاوانەکە. ئەوہ جگەلەوہى ميديايى تورکيا زياتر بايەخى بە پووداوەکانى باشوورى عىراق و ئىران و کەنداو لەگەل ھىرشى ئىران بۆ کەرکوک و پەيوەندى بە تورکياوہ داوہ تا تاوانى ھەلەبجە.

- لە بەشپىكى زۆر لە ھەوالى پوژنامەکانى تورکياىدا وەک بەشپىک لە پووداوەکانى جەنگى عىراق ئىران ئاماژە بە کيميابارانى ھەلەبجە کراوہ، واتە ھەوالى ھەفتەيەک يان چەند پوژپىكى پەيوەست بە عىراق ئىرانىيان پىکەوہ بلاوکردووەتەوہ، لەو چوارچىوہەشدا ئاماژە بە کيميابارانکردنى ھەلەبجە دراوہ.

- پوژنامەى گيونەش يەکەم پوژنامەى تورکيا بووہ کە دوو پوژ دواى پوودانى کارەساتەکە توانيوەتى ھەوالپک دەربارەى ھىرشەکە بلاوبکاتەوہ. ئەمەش خۆى بۆ خۆى بەدەستپىنانى دەستپىشخەرى پوژنامەوانىيە (سبق الصحفى)، لەبەرئەوہى ١٦ى مانگ کارەساتەکە پوويداوە و ١٧ى مانگ ئازانسى ئىرنا RNA ى ئىرانى بلاويکردووەتەوہ، بۆيە لەو سەردەمەدا کارپىكى ئاساييە و تەنانەت دەستپىشخەرى پوژنامەوانىيە کە ١٨ى مانگ پوژنامەى گيونەش ھەوالەکە بلاوبکاتەوہ.

- پوژنامەى گيونەش و پوژنامەى سەباح لە پىگەى ناردنى پەيامنيرى تايبەت بۆ ھەلەبجە جگە لە ھەوال، بلاوکردنەوہى چەند راپۆرت و چىروکە ھەوالپک لە

ئاستى توركىيا و نيشاندانى گهرهه تاورانه كه وهك خوى، خزمه تىكى بهرچاويان به دۆزى ههله بجه كردوه.

- له كۆى ۱۵ پوژنامه و گوڤارى توركىيا كه بابەتيان دهرباره تاورانى كيميبارانى ههله بجه بلاوكردوه تهوه، تهنه ۸ پوژنامه ۳۷ وينه كارساته كه و ههله بجهيان بلاوكردوه تهوه. له مانهش تهنه ۲ پوژنامه ۲۷ وينهيان بلاوكردوه تهوه.

- له كۆى ۴۲ بابەتي ۱۵ پوژنامه و گوڤارى توركىيا تهنه له دوو پوژنامه دا ۵ بابەت دهرباره تاورانى كيميبارانى ههله بجه به مانشيتى سهرهكى پوژنامه كه دانراوه.

- بههوى شاره زانه بوونى پوژنامه وان و ههوالسازانى دهزگا پوژنامه وانىيەكانى توركىيا ناوى به شيك لهو شوينانه تاورانى كيميبارانى ههله بجه تيدا پرويداوه به ههله نوسراوه.

سهرهراي ئه وهى چهند دهزگايهكى پوژنامه وانى توركىيا به پشتبەستن به بههائى گهرهه پرووداوى تاورانى كيميبارانى ههله بجه و بههائى نزيكى جوگرافى و ئايىنى و زمان و كولتور بايه خيان به پرووداوه كه داوه، به لام ژمارهيهكى زور دهزگاي ميديايى ديكهش بايه خيكي ئه وتويان پينه داوه، تهنه ت هه نديك دهزگاي پوژنامه وانى توركىيا هيچ هه واليكيان له سهر پرووداوه كه بلاو نه كردوه تهوه، له مهش مه ترسي دارتر ئه و دهزگا پوژنامه وانىيەكانى كه هيچ بابەتيكيان له سهر پرووداوه كه بلاونه كردوه تهوه ياخود به تهنه هه واليكي كورت خوينه رى توركيان له تاورانى كيميبارانى ههله بجه ئاگادار كردوه تهوه، له بهرامبهردا چهندين هه واليان دهرباره پيشرهوى سوپاي ئيران به رهو كهركوك و «مه ترسي دارى دۆخه كه» گواستوه تهوه.

- پيوسته ئه وه شمان له ياد نه چيت هوكارى سهرهكى بلاونه كردنه وهى بابەتي پوژنامه وانى دهرباره تاورانى كيميبارانى ههله بجه له لايه ن به شيك له دهزگا پوژنامه وانىيەكانى توركيawe ههر په يوه ندى به بههائى نزيكيه وه ههيه، به لام به ديوه نه رينيه كهيدا. به و واتايه ئه و دهزگا ميديايىيەكانه له بهر مه ترسيان له كوردانى توركىيا كه مترین بايه خيان به تاورانى كيميبارانى ههله بجه داوه.

ماوه ته وه بليين ئه رشيفى ههله بجه و تاورانى كيميبارانى شاره كه له ميديا و ناوه ندى چاپه مه نى و پوشنبرى توركيادا تهنه له چوارچيوه هه وال و راپورتى پوژنامه و گوڤاره كانى ئه و ولاته دا قه تيس نه بووه، به لكو جگه له گرته قيديوى ته له فزيونى TRT له هه مانكاتدا چهندين كتیب و بابەتي ديكه له ئه رشيفى توركيادا

بوونى ھەيە. بۆيە ئەركى سەرشانى ھۆكۈمەتى ھەريىمى كوردستان و بەرپىرسانى ھەلەبجە و بەتايىبەت زانكۆكەيەتى كە لىژنەى تايىبەتمەند لە بواری كۆكردنەوھى ئەرشىفى پوژنامەوانى و ھەلسەنگاندنى تايىبەت بەو كارەساتە لە ناوھندى پوژنامەوانى و پوژنىرى توركيا و باكورى كوردستان پىكېھىنن و سەرچەم ئەو بابەتەنە بەدەستېھىنن.

ھەروھە لىكۆلېنەوھەيەكى بەراوردكارى ورد دەربارەى رەنگدانەوھى تاوانى كىمىابارانى ھەلەبجە لە پوژنامەگەرى ئىران، توركيا و ولاتانى عەربىدا ئەنجام بەرئىت، ئەمەش لەپىناو زانين و بەراوردكارى ھەلوئىستى ھەريەكەك لەو ولاتەنە و پوژنامەگەريەكەيان بەرامبەر تاوانى ھەلەبجە.

ئەرشىفى بابەتەكان:

۱. بۆلۆكردنەوھى وئىنەى عومەرى خاوەر و كۆرپەكەى لە پوژنامەى سەباح، ژمارە ۱۰۳۷، بەروارى ۲۹ى ئازارى ۱۹۸۸، لاپەرە ۱ لەژىر ناوئىشانى (لە جەھەنمەو دىمەو!) لەگەل وئىنەى رەمەزان ئۆزتورک Ramazan Öztürk وئىنەگرى پەيامنئىر و وئىنەگرى پوژنامەكە، بەھوى وئىنەكەى رەمەزان ئۆزتوركەوھە تاوانى كىمىابارانى ھەلەبجە دەنگدانەوھەكى گەورەى لە جىھاندا دروستكرد.

DEHŞET SATIRILDI

Cehennemden geliyorum!

SABAH muhabiri Ramazan Öztürk, Irak'ın zehirli gaz attığı kasabalara girdi ve katliamın dehşetini gördü

"Irak Halepce, Du yece, Inab, Hurnal, Sirva kasabalarına tek tek kaybedip askeri bu bölgeden çekti"

"Ama Irak jefleri bu çekilip bir gün sonra geri dönüp kasabalara zehirli gazlar ve değişik kimyasal bombalar atacak"

"Bana yar olmayan kimselere olmasın, menşeyle bombalaran kasabaların sokakları cesetlerle dolu. Karagönde bebekleriyle kadınlar, çocuklar, balence gök nahuş viki"

SABAH muhabiri cesetlerin önünde: İtinci Dinya. Serep'nden sonra yasaklanan ve insanlık suçu sayılan kimyasal silahlar şindi Irak ordusu tarafından sivillere karşı acımasızca kullanılıyor. Yüzlerce, onbinlerce insan "acı çekilerek öldüren" bu gazlara karşı çaresiz. Muhabirimiz Ramazan Öztürk Halepce'de bu dehşet dolu katliamı görüntüledi.

● Yazı: 11 Sayfada

Küçük Hızma dedesinin kucağında çırpına çırpına öldü

Ad Hızma mıydı? Yoksa başka bir şey mi? her farkeder, o bir insan. Daha on aylık ve anne sütüyle besleniyordu. Kimyasal bombaların altında sokak alırmaz hale gelen insanlar bir parça temiz hava için sokaklara fırladılar. Küçük Hızma'yı dedesi kaptı. Göğsüne sıkı sıkı bastırdı. Ama öğerten kavrulan gaz onlardan daha hızlıydı. Epişe zor ulaşılar. Çum dede ile körünü küçük kucağı yakaladı. O sırada, bombardmana katılan Irak i polisler döndükleri cülle arkadıkları tarafından "kutr amanıklarından döleyi" kullanyorlardı.

SABAH

● 29 Mart 1988 SALI Fiyatı: (KDV dahil) 200 LIRA

Amerika'da zenci Başkan korkusu!

● Zenci başkan adayı Jesse Jackson 19 Nisan'daki New York seçimini kazanırsa Beyaz Saray'a giden yolu kolaylaşmış olacak. Amerika, bu günlerde en çok bu ihtimali tartışıyor.

● 11 Mart, 8 sayfa

۲. بلاوکردنه وهی چیرۆکه هه والێکی وێنه یی ده رباره ی کاره ساته که له لایه ن
پۆژنامه ی گیونه ش، ژماره ۳۷۱۲، به رواره ی ۳۰ ى ئازارى ۱۹۸۸، له لاپه ره ی ۱۶
له ژیر ناو نیشانی (مه رگ بال با ده دات) که په یامنی رى پۆژنامه که فاروق ئۆلچو جو
Faruk Ölçücü له ناو هه له به جده ئاماده ی کردوه.

GÜNEŞ FARUK ÖLÇÜCÜ BURNUMUZUN DİBİNDEKİ CEHENNEME GİRDİ

ÖLÜM KOL GEZİYOR

İRAN-Irak arasında 8 yıldır süren savaşın gerçek ve acı yüzünü görünülmeyi başaran arkadaşımız Faruk Ölçücü yaşadığı korkunç anları anlatırken de aynı heyecanı duyuyordu. Savaş bir noktada acımasızlığını göstermiş, kadın-çocuk başta olmak üzere sivilere de sıçramıştı. Daha dün kadar normal yaşamın sürdüğü sokaklar bugün tam bir harabe görünümündeydi. Yine bu yıkıntıları kadın ve çocuk cesetleri savaşın acı görüntüsü olarak süslüyordu

İRAN'ın Halepçe, Düceyde ve İnab kasabalarını ele geçirmesiyle bu bölgelerde iyice kızışan savaş artık buralarda normal yaşama son vermişti. Irak kimyasal silahlarla ölüm kusarken, İran da Bağdat'a enerji taşıyan gölü ele geçirme gayretini içindeydi... Yaşamak için öldürmenin şart olduğu savaş artık kural dinlemiyordu. Hardal ve siyanit gazlarının kurbanları sivilerin cesetleri arasında askerlere de rastlanıyordu

HARDAL GAZI

KÜL OLDU: İşte hardal gazı bombasının etkisiyle korkunç bir şekilde yanarak ölmüş bir irakli. Savaşın bütün vahşetini ve iğrençliğini gösteren bu tür manzaraları gördüğümüz her üç kasabada da vardı. Hardal bombası çok yakına düştüğü zaman insanlar böyle feci şekilde yakarak öldürülür. Bombanın düştüğü yerlerin uzağında bulunan insanlar ise ilk anda göbleri kır oluyo. Ölmeye başladıkları anda açıkta bulunan bölümleri feci şekilde yanıyor. Emme hardal gazının yakarak öldürdüğü kadın ve çocuk cesetlerinin resimlerini çekenler kurtarmak için kendimi güç tutuyordum.

SİNİR VE SİYANİT GAZI

BOĞULARAK ÖLDÜLER: Halepçe nin bütün sokakları irak uçaklarının attığı kimyasal bombaların etkisiyle katedilmiş. Kürt kadın ve çocukların cesetleriyle doluydu. Atılan sinir ve siyanit gazlarının etkisiyle iç solukum kesilmeyişi tahrip olan bu zavallı insanlar boğularak ölmüşlerdi. Değ görünümlerinde hiçbir şey olmayan bu insanlar sokaklarda uyur gibi yatıyorlardı. Koca kasabada atılan kimyasal bombaların tesiriyle hayvan da dahil hiçbir canlı kalmamıştı. İnsanlık bir daha ölmekle kalmıyordu. Bu manzara savaşın acımasızlığını ve vahşetini bir kez daha gösteriyordu.

ECİL YUVALARINDA YAKALADI: Bu insanlar da sinir ve siyanit gazı bombasından öldüler. Halepçe de yaşadığımız sokaklardaki gördüğümüz yüzlerce cesedin olduğu, grâğımız her evde de korkunç bir manzaraya kargıyayorduk. Atılan kimyasal bombalar düştüğü yerlerdeki uzak noktalarda rüzgârın etkisiyle gaz bulutu çekilmedi yayılarak evlerin içineki odalarda saklanan insanların da boğularak ölmesine neden olmuştuk. İran asker, atılan kimyasal bombadan çıkan gaz bulutunun rüzgârın da etkisiyle yayılarak 2 km. ile bir alanda bulunan tüm canların solukum sistemini tahrip ederek öldürdüğüne ve daha uzakteki canlılarda da böbrek tahribatı ile sinir sisteminin tahrip olması yüzünden felç yaptığını söylüyorlar. Tabii bütün bunları bilmeyen bu zavallı insanlar gaz maskeleri de olmadığında, birbirlerine seslerarak korunmaya çalışmış ama sonuçta boğularak ölmekten kurtulamamışlardı.

SOYKIRIMDAN KURTULDU

Soykırımdan kurtulabilen yağı bir Kürt süneki oluyordu. Halepçe de de irak uçaklarının kimyasal bomba saldırısından kurtulabilen bu gözü yığı insan nasıl kurtulduğunu hatırlamıyordum. Sokaklarda yatan yüzlerce yakının cesetini göstererek. Keşke ben de öleseydim. Sımdı ben ne yapacağım? Bu vahşete hiç kimse dur demeyecek mi? Saldırı bir zovelerden ne oluyor? Biz zım günümüz ne? - diyerek insanları bu şekilde yak edilmesine neden olan savaşta kanlılar yağıyordu.

CESET BAŞINDA GURUR POZU: İranli asker. Iraklı asker cesetlerinin başında gurur pozu veriyor. İranli asker, Iraklı asker cesetlerinin başında gurur pozu veriyor. Anadolun İran birliklerini ve Peşmergeaların saldırısı ile Halepçe den çekilmek zorunda kalan Iraklılar burada tutunmaya çalışıyorlardı. Iğn ılgın yanı Iraklı askerlerin cesetleri de irak uçaklarının attığı kimyasal bombaların, özellikle hardal gazının tesiriyle yanmış. Iraklı asker cesetlerinin yoğun olduğu bu kasaba hem Darbendin başına çok yakın, hem de Süleymaniye ve Kirkük'e yakın karayolu üzerinde bulunuyor.

۳. رۆژنامه‌ی ته‌رجومان له ژماره ۹۳۶۹ ی به‌رواری ۲۳ ی ئازاری ۱۹۸۸ له لاپه‌ره‌ی ۶، له هه‌والێکدا ده‌رباره‌ی تاوانی کیمیاباران‌ی هه‌له‌بجه، وینه‌یه‌کی عومه‌ری خاوه‌ر و کۆریه‌که‌ی بلاوکردوو ته‌وه‌که له‌لایه‌ن چه‌ند رۆژنامه‌وانی‌که‌وه وینه‌یان ده‌گیریت. له هه‌واله‌که‌دا عومه‌ری خاوه‌ر وه‌ک ئافره‌ت دانراوه و ئاماژه به‌وه دراوه، «وه‌ک له وینه‌که‌دا دیاره رۆژنامه‌وانان ده‌یان‌ه‌وێت وینه‌ی دایکی‌ک بگرن له‌کاتی‌که‌دا باوه‌شی کردوو به‌ مندا‌له‌که‌یدا و گیانی ده‌رچوو».

DÜNYAYA BAKIŞ

Iran şehirler savaşına son verecek
"gerçekçi bir elin" yardımını kabul etmeye
hazırdır
"Katliama Gözardı mı?" haberinde

Çocuğuna sarılarak can verdi

Katliâm- Irak'ın, İran tarafından işgal edilen Halepce kasabasında yaptığı katliâm, yabancı gazetecilere gösterildi. Kasabanın İran'ın eline geçmesinden sonra, Irak uçakları buraya sınır gazı atarak 5 bin kişinin ölümüne yolaçtılar. Fotoğrafta, Halepce'de gazeteciler, çocuğuna sarılarak can veren bir anneyi görüntülerken.

Dün sabaha karşı 2 defa Norveç tankeri Havglimt'e saldıran İran hücumbotları kurtarma teknelerine de ateş açtılar

Katliâma gözardı mı?

L EFKOŞE/NEWYORK/AMMAN, (AP)- İran hücumbotları, dün sabaha karşı, Suudi Arabistan'dan Türkiye'ye gelmekte olan kimyevi madde yüklü bir Norveç tankerine iki defa saldırdılar. Irak'ın, İran tarafından ele geçirilen Halepce, Komal ve Duceyre kasabalarına sınır gazı attığı ve saldırıda 5 bin kişinin hayatını kaybettiği iddiaları BM'ye götürüldü.

TANKERE SALDIRI

İran hücumbotlarının, Simgapur bayrağı taşıyan Norveç tankeri Havglimt'e dün sabaha karşı mahallî saatle 01.30 ve 02.00 dolaylarında arka arkaya iki defa roket ve makineli rufek saldırısında bulundukları bildiriliyor.

Saldırıda, mürettebattan iki kişi öldü, 10 kişi de yaralandı. Kimyevi madde yüklü olan Norveç tankerinin, Suudi Arabistan'dan Türkiye'ye gelmekte olduğu bildiriliyor.

Dubai'nin 12 mil açığında meydana gelen saldırıda 35 bin tonluk tankerin gövdesinde 40 kadar delik açıldı ve sivilaş-

Sinir gazı: İran, Irak'ın, Halepce, Komal ve Duceyre kasabalarına sınır gazı attığını bildirerek BM'ye başvurdu

tırılmış gazın deliklerden dışarıya sızmakta olduğu kaydediliyor.

Bölgedeki denizcilik kaynakları, İran hücumbotlarının Norveç tankerine düzenlediği bu son saldırı sırasında kurtarma teknelerine de ateş açılmasına dikkati çekerek, bu ülkenin gemilere yönelttiği saldırıların bundan sonra daha şiddetli ve "ısrarlı" hale gelebileceğini ifade ediyorlar.

SINIR GAZI

Bu arada, Genel Sekreter Cuellar'a başvuran İran'ın BM temsilcisi Büyükelçi Muhammed Cafer Mahallati, Irak'ın Halepce, Komal ve Duceyre kasabalarına düzenlediği sınır gazı sırasında 5 bin kişinin hayatını kaybettiğini belirtti.

Cuellar'dan bölgeye gözlemci heyeti göndermesini isteyen Büyükelçi Mahallati, Irak'ın saldırı sırasında hardal ve siyanid gazı kullandığını kaydetti.

Cuellar ile yaptığı özel toplantıdan sonra, Genel Sekreter'in bölgeye bir BM gözlemci heyeti gönderme konusunda karara varamadığını ifade eden Mahallati, "Kimyevi maddelerden etkilenen birçok Irak vatandaşını kendi hastanelerimize taşıdık ve BM heyetinin bu kişilerle derhal görüşebileceklerini Genel Sekreter'e ilettim" dedi.

Saldırdan etkilenenlerin büyük çoğunluğunun sivil olduğunu vurgulayan Mahallati, bunların yüzde 70'inin kadın ve çocuklar olduğunu sözlerine ekledi.

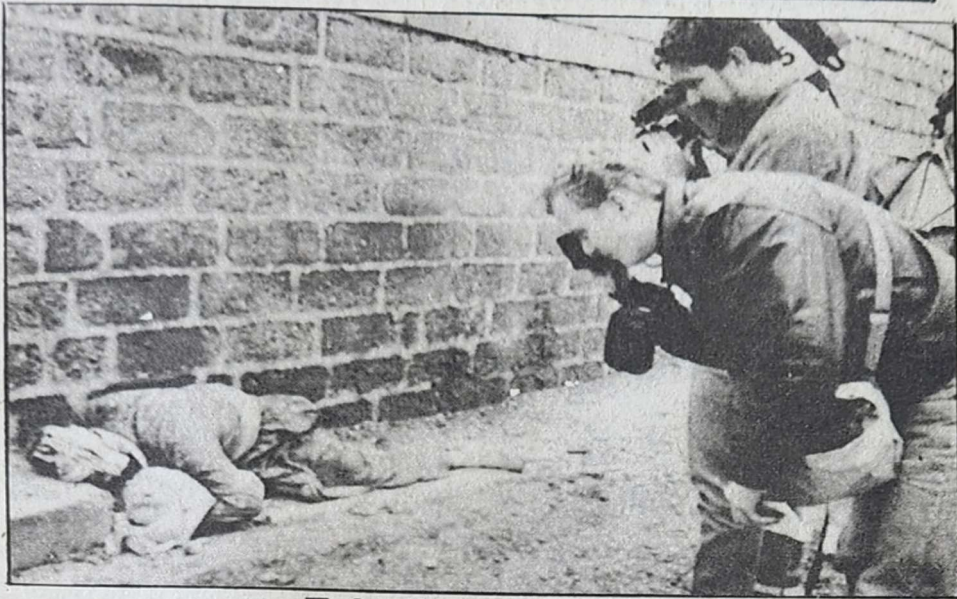
Atina'nın isteği: "Ege'de tatbikatları azaltın"

A NKARA, (Tercüman)- Yunanistan, Brüksel mutabakatının 4. maddesinde öngörüldüğü şekilde kurulması kararlaştırılan Türk-Yunan siyasi alt komitesinin Atina'da toplanmasını teklif etti.

Yunan hükümeti sözcüsü Rubatis, Ege'de askeri meselelerle uğraşacak olan alt komitenin, 29 Mart-1 Nisan tarihleri arasında Atina'da toplanması hususunda Yunan hükümetinin Türkiye'ye teklifte bulunduğunu dün açıkladı.

Türk-Yunan siyasi komitesine bağlı olarak çalışacak olan alt komite, Ege'de hava sahası ihlalleri ve askeri tatbikatlar ve konusunu ele alacak Yunan teklifine Ankara'dan henüz bir cevap verilmediği öğrenildi. Bu arada, güvenilir kaynakların bildirdiklerine göre, "Yunan hükümeti, Ege'de milli askeri tatbikatların azaltılması konusunu Türk tarafı ile görüşme eğiliminde toplanması beklenen alt komitede bu konuyu gündeme getirme hazırlığı içinde bulunuyor".

۴. رۆژنامه‌ی گيونايدن له ژماره ۷۰۳۹ به‌رواری ۲۳ی ئازاری ۱۹۸۸ له لاپه‌ره ۱۶ هه‌واڵیکى له‌ژێر ناوێشانى «قوربانیانی گازی ژده‌راوى، به‌هوى هێرشى عێراقه‌وه ۵ هه‌زار كه‌س مردوون» له‌گه‌ڵ وێنه‌ی عومه‌رى خاوه‌ر و كۆرپه‌كه‌یه‌وه كه‌ فۆتۆگرافه‌ر و كامیرامانى كه‌ناڵه‌كان وێنه‌ و قیدیویان ده‌گرن، بلاوكرده‌وه‌ته‌وه.

زehirli gaz kurbanı

Irak uçaklarının saldırısına uğrayan Halepçi kentinde 5 bin kişi atılan kimyasal bombalar nedeniyle hayatını kaybetti. Üstteki fotoğrafta, kentte hayatlarını kaybedenleri görüntüleyen gazeteciler ve zehirli gaz kurbanlarından biri görülüyor.

Irak saldırısında 5 bin kişi öldü!

● Irak Hava Kuvvetleri'nin ülkenin kuzeyindeki sivil yerleşim bölgelerine attığı kimyasal bombalarda 5 bin sivil hayatını kaybetti.

BAĞDAT/TAHRAN- İran, Irak savaş uçaklarının İran'ın kuzeyindeki Halepçe kentine kimyasal bombalar attığını bildirdi. Önceki gece gerçekleştirilen saldırıda 5 bin kişinin hayatını kaybettiği öne sürüldü.

Bu arada Irak'ın kendi topraklarındaki Kürt yerleşim bölgelerine hava saldırılarını dün de sürdürdüğünü bildirildi. İran Resmi Haber Ajansı IRNA, Marivan kenti civarındaki köylere dün sabah yapılan saldırılarda çok sayıda sivilin öldüğünü ya da yaralandığını duyurdu.

SHP ve DYP'lilerin hazırladığı...

Konutbank için Meclis araştırması reddedildi

ANKARA (A.A.)- Bankacılık sektörünün içinde bulunduğu durum ile Anadolu Bankası ve Türkiye Emlak Kredi Bankası'nın birleştirilmesi konularında DYP ve SHP milletvekillerince verilen Meclis araştırması önergesi TBMM Genel Kurulu'nda reddedildi.

Görüşülmesine geçen hafta başlanan önerge üzerinde SHP grubunun görüşlerini açıklayan Gaziantep Milletvekili Abdülkadir Ateş, Anadolu Bankası'nın 1. Özal Hükümeti göreve geldiği tarihe kadar faaliyetlerini kârlı olarak

۱. د.كارزان محهمه‌د: جينۆسايدى هه‌له‌بجه له ميديا نيوده‌وله‌تييه‌كاندا. چ ۵، چاپخانه‌ى ئاسيا، سلێمانى، ۲۰۲۳.
2. Güneş, A.-. Kimyasal Soykırım, in Güneş Gazetesi. 1988: Ankara. p. 6.
3. Sözlük, E. Soykırım ve Katliam arasında farklar. 2011 22.12.2011; Available from: <https://eksisozluk1923.com/soykirim-vs-katliam-3188082#:~:text=farklar%C4%B1%20pek%20anla%C5%9F%C4%B1lmam%C4%B1%C5%9F%20s%C3%B6z%C3%BCklerin%20k%C4%B1yaslamas%C4%B1d%C4%B1r,olan%20C%20toplu%20%C3%B6ld%C3%BCrmeye%20verilen%20isimdir>.
4. Ortadoğu, Barış Ancak Özal Sağlayabiliyor, in Ortadoğu Gazetesi. 1988: İstanbul. p. 6.
5. A.A., Velayeti Suçluyor: “Irak Kimyasal Silah Kullanıyor”, in Ortadoğu Gazetesi. 1988: İstanbul. p. 3.
6. Meydan, Velayetiden Suçlama: Irak Kimyasal Silah Savaşıyla İnsanlığa Karşı Suç İşliyor, in Meydan Gazetesi. 1988: İstanbul. p. 7.
7. Türkiye, 5 Irak Kasabası İşgal Edildi- İran, Kuzey Irak’ta İlerliyor, in Türkiye Gazetesi. 1988: İstanbul. p. 5.
8. Türkiye, Irak 5000 Peşmerge’yi Katletti, in Türkiye Gazetesi. 1988: İstanbul. p. 5.
9. Tercüman, Katliama Gözardı mı?, in Tercüman Gazetesi. 1988: İstanbul. p. 6.
10. Öztürk, R., Cehennemden Geliyorum, in Sabah Gazetesi. 1988: Ankara. p. 1.
11. Günaydın, Irak Saldırısında 5 Bin Kişi Öldü, in Günaydın Gazetesi. 1988: İstanbul. p. 5.
۱۲. چاوپيکه‌وتنى تويزهر له‌گه‌ل په‌مه‌زان ئۆزتورک ده‌رباره‌ى پوو‌مالى تاوانى کيميا‌بارانى هه‌له‌بجه له‌ رۆژنامه‌گه‌رى تورکيادا، ۲۰۲۳.
13. Anadolu, İran Irak’ın Kimyasal Silah Kullanımı Engellemezse Ken-

- dilerinin de Aynı Yola Başvuracaklarını Belirtti, Anadolu Gazetesi, 27.3.1988, 3620, p 4
14. Anadolu, İran BM'ye Başvurarak Irak'ın Zehirli Gaz Kullandığını Öne Sürdü, Anadolu Gazetesi, 31.3.1988, 3624, p 4
15. Anadolu, Kimyasal Silah En Korkunç Silah, Anadolu Gazetesi, 3.4.1988, 3627, p 4
16. Bulvar, Kimyevi Silah, Bulvar Gazetesi, 25.3.1988, 2250, p5
17. Bulvar, Kürtler, Air France'ın Londra Bürosunu İşgal Etti, Bulvar Gazetesi, 27.3.1988, 2252, p5
18. Bulvar, Irak'ın Kimyasal Silah Saldırısı 5 Bin Can Aldı, Bulvar Gazetesi, 29.3.1988, 2254, p 5
19. Tahran: Ajanslar, Körfez Savaşı Tam Gaz, Cumhuriyet Gazetesi, 21.3.1988, 22837, p 3
20. New York: Ajanslar, İran'dan katliam İddiası, Cumhuriyet Gazetesi, 23.3.1988, 22839, p3
21. Dış Haberler Servisi, Kimyasal Savaş Tehlikesi, Cumhuriyet Gazetesi, 24.3.1988, 22840, p3
22. Dış Haberler Servisi, Körfezde Kimyasal Dehşet, Cumhuriyet Gazetesi, 27.3.1988, 22843, p3
23. Tahran: Ajanslar, İran Birlikleri İlerliyor, , Cumhuriyet Gazetesi, 28.3.1988, 22844, p3
24. Dış Haberler Servisi, Körfez'de "baraj savaşı", Kimyasal Silahlar İlerliyor, Cumhuriyet Gazetesi, 29.3.1988, 22845, p 3
25. Dış Haberler Servisi, Iraklı Bir Yetkili: Kimyasal Silah Kullanmak Zorunda Kalabiliriz: Irak'ta Korkunç Tehdid, Cumhuriyet Gazetesi, 30.3.1988, 22846, p3
26. Bağdat- Tahran- Günaydın, Irak Saldırısında 5 Bin Kişi Öldü, Günaydın Gazetesi, 23.3.1988, 7039, p 5
27. Dış Haberler Servisi, Savaş Çığırından Çıktı, Güneş Gazetesi, 18.3.1988, 3700, p1, 8
28. Dış Haberler Servisi, Kimyasal Soykırım, Güneş Gazetesi, 20.3.1988, 3702, p1, 6

29. Güneş, Gaz Kurbanları: Irak'ın Kimyasal Gaz Attığı Halepçe'de Görüntüler Tüylar Ürpertici, Güneş Gazetesi, 23.3.1988, 3705, p 6
30. Faruk Ölçücü, İşte Vahşet: Bu İnsanların Suçu Ne?, Güneş Gazetesi, 29.3.1988, 3711, p 1
31. Faruk Ölçücü, Halepçe'de Vahşet Manzaraları: Güneş Muhabiri Faruk Ölçücü, İran'ın İşgal Ettiği Irak Topraklarındaydı, Güneş Gazetesi, 29.3.1988, 3711, p 6
32. Faruk Ölçücü, Ölüm Kol Geziyor: Faruk Ölçücü Burnumuzun Dibindeki Cehennem Girdi, Güneş Gazetesi, 30.3.1988, 3712, p 6
33. Halepçe- Reuter, Savaş Masumların Gözyaşına Bakmıyor, Hürriyet Gazetesi, 24.3.1988, 14352, p 8
34. Lefkoşa- Ajanslar, Tahran, Halepçe Katliamının Hesabının Sorulmasını İstiyor: İran'dan Kimyasal Silah Tehdidi, Hürriyet Gazetesi, 26.3.1988, 14354, p 10
35. Birleşmiş Milletler- Ajanslar, Birleşmiş Milletler Kimyasal Silah İddiasını Araştırıyor, Hürriyet Gazetesi, 27.3.1988, 14355, p 12
36. Lefkoşa- Ajanslar, İran İlerliyor, Hürriyet Gazetesi, 29.3.1988, 14357, p 12
37. Lefkoşa- Ajanslar, Irak, İran Kentlerine de Zehirli Gaz Atmaya Hazırlanıyor, Hürriyet Gazetesi, 30.3.1988, 14358, p 10
38. Cenevre- A.A., Velayeti'den Suçlama: "Irak Kimyasal Silah Savaşıyla İnsanlığa Karşı Suç İşliyor", Meydan Gazetesi, 5.4.22339, 14358, p 7
39. Ortadoğu, Barış Ancak Özal Sağlayabiliyor, Ortadoğu Gazetesi, 3.4.1988, 6629, p 1,6
40. Cenevre (A.A.), Velayeti Suçluyor: Irak Kimyasal Silah Kullanıyor, Ortadoğu Gazetesi, 4.4.1988, 6630, p 3,6
41. Lefkoşe (A.P), Irak Zor Durumda, Sabah Gazetesi, 21.3.1988, 1029, p 1,9
42. Ramazan Öztürk, Cehennemden Geliyorum, Sabah Gazetesi, 29.3.1988, 1037, p 1,11
43. Ramazan Öztürk, Issız Sokaklar Ceset Dolu, Sabah Gazetesi,

- 30.3.1988, 1038, p 1,2
44. Ramazan Öztürk, Hastanede Yer Bulmayan Kapalı Spor Salona, Sabah Gazetesi, 31.3.1988, 1039, p 2
45. Son Havadis- Bağdat, Kimyasal Silaha İnceleme, Son Havadis Gazetesi, 25.3.1988, 9663, p 1,6
46. Son Saat, İran Birlikleri Irak'ta İlerliyor, Son Saat Gazetesi, 26.3.1988, 9859, p 3
47. Lefkoşe/ New York/ Amman (AP), Katliama Gözardı mı?, Tercüman Gazetesi, 23.3.1988, 9369, p 4
48. Amman (A.A.), İran İki Irak Şehrini Ele Geçirdi, Türkiye Gazetesi, 18.3.1988, 6264, p 5
49. Tahran (A.A.), İran Kuzey Irak'ta İlerliyor, Türkiye Gazetesi, 20.3.1988, 6266, p 5
50. Lefkoşe (A.A.), Irak 5000 Peşmerge'yi Öldürdü, Türkiye Gazetesi, 22.3.1988, 6268, p 5
51. Türkiye, BM İran'a Heyet Gönderiyor, Türkiye Gazetesi, 27.3.1988, 6273, p 5
52. Viyana- Kahire (A.A.), Irak'tan Kimyevi Silah Tehdidi, Türkiye Gazetesi, 30.3.1988, 6276, p 5
53. Dış Haberler Servisi, Irak'ın Kimyasal Silah Kullanmasına Tepkiler Sürüyor, Zaman Gazetesi, 27.3.1988, 8511, p1, 9

